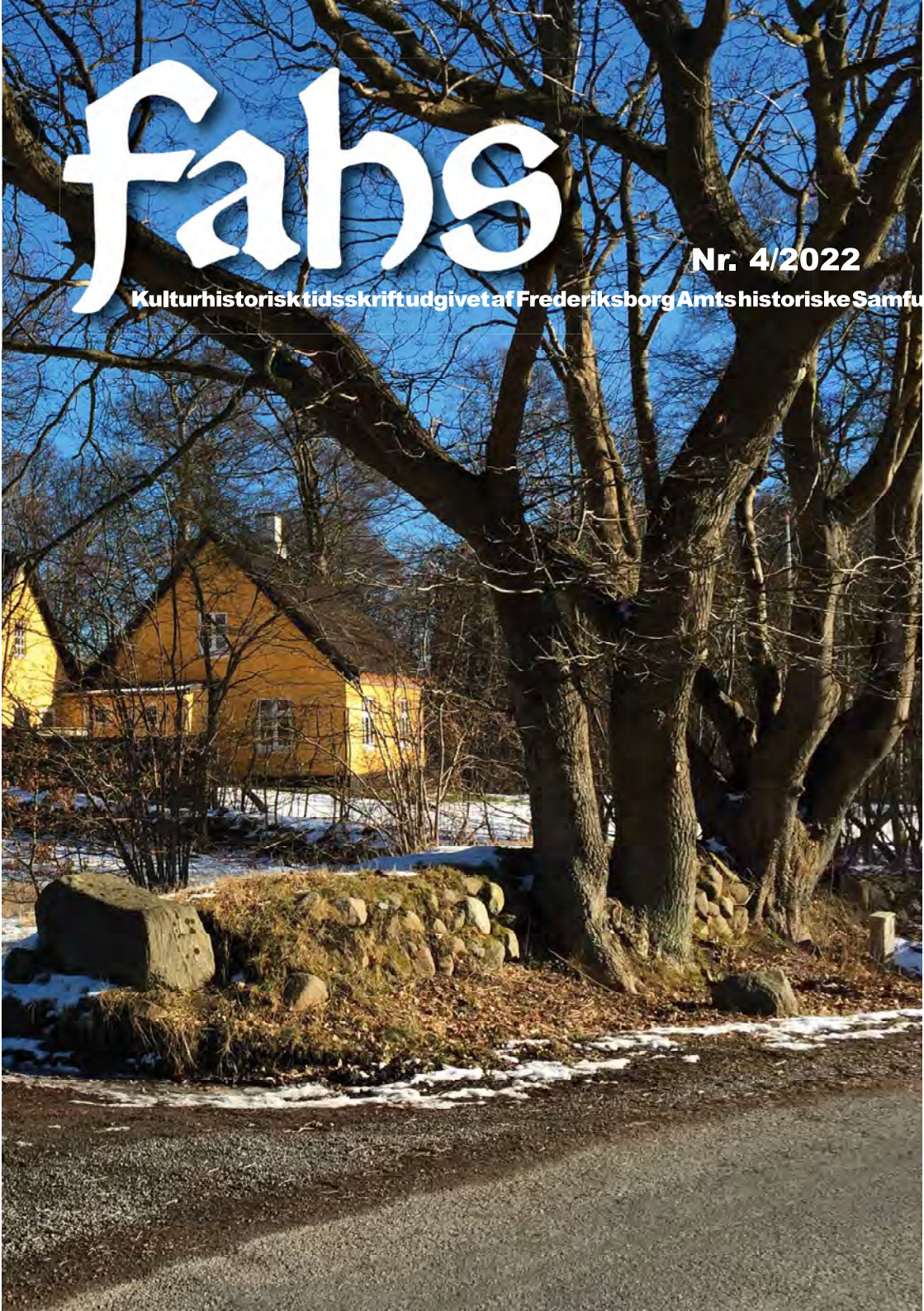

Fabs

Nr. 4/2022

Kulturhistorisk tidsskrift udgivet af Frederiksborg Amts historiske Samfu

FAHS
Frederiksborg Amts Historiske Samfund

Medlemsblad for Frederiksborg Amts Historiske Samfund. ISSN-nr: 0906-5644

Tilrettelæggelse:
Lars Bjørn Madsen (ansvh. redaktør)
Layout: Lars Bjørn Madsen
Trykkeri: Toptryk Grafisk ApS, Gråsten
FAHS udkommer 4 gange årligt.
Artikler sendes til redaktøren, kilama@stofanet.dk.

Bestyrelsen:
Margrethe Krogh (formand)
Eva Tønnesen (næstformand)
Henrik Bachmann (kasserer)
Lene Falster (sekretær)
Kirsten Sommer
Lars Bjørn Madsen
Lone Hvass
Kjartan Langsted

Kontakt til foreningen:
post@fahs.dk
Margrethe Krogh:
tlf. 3011 7232
Mail: formanden@fahs.dk

Vedr. medlemskab:
Se hjemmesiden eller kontakt Henrik Bachmann kasserer@fahs.dk
På www.fahs.dk finder man bl.a. opdaterede oplysninger om udflugter og foredrag. Følg også foreningens side på Facebook med nye artikler og billeder.

Forsidebillede:
Skovløberboligen, Avede Porthus, i Grønholt Hegn er opført omkring 1868 og fungerede som ledhus og senere skovløbersted indtil 2007, hvor det blev Fredensborg Kommunes skovbørnehave. Fotografi: Lars Bjørn Madsen 2017.

Skovens tjenesteboliger - en truet art!

Det engang så charmerende skovfogedsted, Teglstruphus, på Gl. Hellebækvej i Helsingør ved den sydlige indgang til Teglstrup Hegn, var indbegrebet af forsthistoriens idyl. Det blev sat til salg af Naturstyrelsen i 2017, og da det kun var erklæret bevaringsværdigt og desværre ikke fredet, valgte køberen at rive det meste ned og bygge resterne helt om til noget, der nærmest synes at komme til at ligne et konferencecenter. Arbejdet er stadig i fuld gang, og man kan kun frygte det endelige resultat. Slut med en hyggelig entré til Teglstrup Hegn!
Teglstruphus har en lang historie, der går tilbage til landboreformerne og den følgende skovseparation i slutningen af 1700-årene, men de nu groft ødelagte bygninger var nyere; stuehuset var fra ca. 1904 og de dengang stråtækte grundmurede sidebygninger fra ca. 1896. Teglstruphus og de øvrige forstlige tjenesteboliger faldt naturligt ind i omgivelserne og var en del af det værdifulde kulturmiljø, som vore statsskove repræsenterer her i Nationalpark Kongernes Nordsjælland. Stadig finder vi uspolerede skovfogedsteder, der er opført i samme stil som Teglstruphus, eksempelvis i Horserød Hegn (Esrumvej), og Maarumhus ved Pælevej i Gribskov, men mange af skovløberhusene er enten nedrevet (ex. Gaasehus i Gribskov) eller solgt og ombygget til ukendelighed.
Det er på høje tid, at de resterende bevarede forstlige tjenesteboliger sikres for eftertiden ved fredning. Det vil stadig være masser af købere til disse, hvis de bliver sat til salg.

LBM

Teglstruphus inden ombygningen. Fotografi: Naturstyrelsen.

Kirketyven Påske

og en større tyvebande i Helsingør

Af Torben Bill-Jessen

Købstædernes gamle rådstueprotokoller er fascinerende kilder til dagligdagen for flere hundrede år siden. Det gælder også Helsingør, hvor man i protokollen fra 1614 kan følge den her omtalte retssag og nærmest få fornemmelsen af, at det er noget, der er sket i går!

Historien tager sin begyndelse en tidlig søndag morgen i året 1614, da personalet ved Sankt Olai Kirke låser kirkedøren op og kommer ind i sakristiet. Her opdager man, at der i nattens løb har været indbrud. Kisten med pengene, der havde sin plads dér, og blokken ude i kirken, der begge indeholdt penge til de fattige, var brudt op og indholdet borte.

Tyven flygtede med tyvekosterne via Espergærde og Torpen, indtil han nåede Slangerup, hvor Helsingør byfogeds medhjælper, Mads Bysvend, fangede ham. Han blev ført tilbage til Helsingør og ned i Rådhusets kælder. Her kunne han så sidde og vente på byens svar på kirketyveriet. Det viste sig, at tyvens navn var Påske Jacobsen, og han var født i den Nye Kro ved Frederiksborg.

Helsingør Rådstue fredag den 8. april 1614

Sagen med tyveriet blev taget op på rådstuen, hvor byens to borgmestre og rådmændene var forsamlet, bortset fra Johan Villumsen, Michel Seidel, Hans Kierurt og Didrik Mahr, der alle var fraværende. Påske Jacobsen blev hentet op fra kælderen, og han bekendte straks, at han var den skyldige i indbruddet. Det var sket om natten den 3. april kl. 12.00. Han forklarede,

Herover: Pengeblok af eg med svære beslag. Ifølge regnskaberne var det sædvane at dele de indsamlede midler således at ¾ gik til kirken og kun ¼ til de fattige. Antagelig fra 1500'erne. Fotografi: Torben Bill-Jessen.
T.v.: Pengekiste lænket med kæder til gulvet, tidligere i Sakristiet. Indeholder tre rum til kirkens, hospitalets og de fattiges penge. Kisten er fra begyndelsen af 1600-årene. TB-J fot.

Landstinget og bytinget. Byfogeden og skriveren ses ved bordet på højre billede, foran hvilket sagens parter står. Det er formodentlig nævningene, man ser på bænkene, mens tilhørerne ses bagerst. Titelblad fra Christen Osterssøn Weylle: Glossarium Juridicum 1652.

at han havde brugt et stort søm til at brække med. Lige da det lykkedes ham at få låsen op, faldt sømmet til jorden, og han tog de penge, der var i kisten og blokken. Søndag morgen kl. 9 forlod han byen med tyvekosterne. Han gik forbi Rosenkilden (ved nuværende Rosenkildevej) hvor han mødte Laurs Jensen, der var født i Lønholt og ellers var postridder (ridende post). De fulgtes nu sammen ud til Espergærde og videre til Torpen, hvor de satte sig til at drikke. Her stjal Laurs Jensen »en hob penge« fra ham; hvor mange det var, vidste han ikke.

Påske blev nu i retten spurgt, om hans fader eller moder havde været med til tyverier, eller om de var vidende om, at han stjal. Hvortil han svarede nej.

Han blev også spurgt, om det var ham, der havde brudt ind hos den tyske præst Augustinus Sand (præst i Sct. Mariæ Kirke 1593-1624) og dér stjålet nogle gæs. Hertil svarede Påske, at han havde godt nok brudt låsen op, men ikke stjålet gæssene. Men han vidste at Jens Pyghats kvinde havde solgt nogle af gæssene sammen med nogle døde høns, og at Jens Pyghat solgte ham låsen. Videre berettede Påske at han gav 4 rigsdaler til Laurs Jensen og, at han var på »vandhuset« (nødtørftshus), hvor en del penge blev tabt, som dog blev samlet op af Laurs Jensen, som beholdt dem. Til slut i Rådstuen blev han spurgt om, hvordan han kunne se i sakristiet, da det var mørkt, hvortil han forklarede, at nok var det mørkt udenfor, men inde var det så lyst, at han kunne se alle pengene. Herefter gik turen ned i rådhuskælderen igen.

Helsingør Rådstue mandag den 11. april 1614

Det næste retsmøde i rådstuen holdtes mandag i den nye uge. Her var alle forsamlet bortset fra Gudmand Nielsen. Påske blev hentet op fra kælderen, og byens råd havde endnu en masse tyverier, de ville spørge om han kendte til. Først var der en kedel og nogle høns, som var stjålet fra Sankt Olai Kirkes organist Christen Hunnius. Her indrømmede Påske, at da han kom her til byen, havde han et kvindfolk med sig ved navn Maren. Hun havde tjent bartskærer mester Thiil, og de tog hønse-

ne og kedlen. Hønsene blev afleveret til Jens Pyghat og kedlen fik Mette Mortens i Espergærde. Maren fik 9 mark for kedlen. Påske fortalte også, at der skulle være »en ganske hob stjålent gods her fra byen« liggende hos Niels Skotte, Mette Mortensen og en, der hed Christen i Espergærde. Det var ting som den tidligere nævnte Maren havde stjålet, og Maren skulle nu befinde sig i København sammen med hendes moders søster Ellen, som kaldes »Den blå Ganger«. Påske kunne også fortælle at organistens kedel skulle befinde sig i Jens Pyghats seng, selvom kvindfolket berettede at have solgt den i Espergærde. Så var der også stjålet en jernlænke fra Hans Henriksens båd, som Påske solgte til Peder Harboe i Grønholt, der skulle bruge den til en meltønde.

Påske havde mere at bekende! Der var en kvinde, der hed Karen, som havde tjent Robbert Brichhuus, og hun var nu i Tugthuset. Det var hende, der stjal de gæs fra præsten Augustinus og bar dem hen til Jens Pyghat sammen med Karen Trommeters. Det var denne Karen Trommeters, der havde været med til at slå det bræt sønder nede ved stranden.

Efterhånden må der for rådstuens folk tegne sig et helt komplot af tyve med hælericentral hos Jens Pyghat. Det har givet dem noget at tænke over, og sagen

Her i Helsingørs oprindelige rådhus i Stengade har retsmøderne fundet sted. Over porten ses de to kongelige rosetter fra 1574. De blev overført til det nuværende rådhus, der er resultatet af en radikal ombygning i 1851. Nederst ses vinduerne til fangekældrene. Kobberstik af S.H. Petersen i bogen »Helsingøer og dets Omegn«, ca. 1833.

bliver da også udsat til næste rådstuemøde.

Helsingør Rådstue
tirsdag den 12. april 1614

Her var byrådet samlet igen på nær Gudmand Nielsen og rådmand Morten Knudsen. Nu havde man fået fat i Jens Pyghats kvinde, som hed Birgitte Jensdatter. Birgitte forklarede, at den kedel, der blev fundet i hendes brønd, den fik Maren Tømmermands hende til at »udsætte« for én daler. Da hendes mand Jens Pyghat blev sat i fængsel, kastede hun kedlen i brønden. Mere havde Birgitte at fortælle, nemlig at Maren Tømmermands stjal hendes klæder og også noget garn fra Ingeborg Abrahams og nogle tavler fra Gethuset, ligesom Maren Tømmermands fik hendes levende gæs til at sælge. Birgitte fortalte videre at »Lange Ellen« (det må være den Ellen, der tidligere også er benævnt »Den blå Ganger«) sammen med hendes søsters datter for lang tid siden havde deres tyvekoster i Trine Slibers kælder, og siden er hun rømt bort fra byen om natten. Nok engang blev retten hævet og sagen udsat.

Helsingør Rådstue
torsdag den 14. april 1614

To dage senere skulle Påske Jacobsens sag skulle nu endelig afgøres her i rådstuen under »pinligt forhør«, som der står. Her var det byfogeden Niels Madsen, der som politimester ledte forhøret, og til hjælp havde han Christen Bugge Søfrensen (kirkeværge ved Sct. Olai Kirke fra 1612-15, død o.1629) og rådmand og fattigforstander Robbert Lorimer, der stammede fra Skotland. De to sidstnævnte repræsenterede de forurettede parter. Dertil var tilstede mester Mads

Galgebakken syd for Helsingørs Svingelport (ses til højre) med den trekantede galge yderst til venstre, og ved siden af denne muligvis en vippegalge. Udsnit af stik i Resens Atlas Danicus fra 1677.

Bartskærer, som vel havde en vis faglig kunnen, og kirkens kapellan Peder Rasmussen Lange, som vel repræsenterede den kirkelige øvrighed. Mestermanden er ikke nævnt, men han må have været der som den, der udøvede sit modbydelige job.

Under det pinlige forhør bekendte Påske, at da han først var kommet her til byen stjal han to vinduesjern på Reberbanen. Sammen med den tidligere nævnte Maren stjal de to får i Michel Graus lade, og også nogle sild som tilhørte byfogeden. De lå i Blokhuset ved stranden, og sildene kom hen til Jens Pyghat. Påske indrømmede, at hans moder var vidende om hans tyverier, men hun vidste dog ikke om det sidste tyveri, og faderen kendte overhovedet intet til hans virksomhed. Påske bedyrede da også højligt, at han var alene om tyveriet fra kirken. Dog var Laurs Jensen post sammen med ham ved kirken. Han var kommet ud fra David Bartskærers hus, for Laurs Jensen havde nemlig slået sin fader og taget nogle penge fra ham for to læs kul.

Helsingør Byting
fredag den 15. april 1614

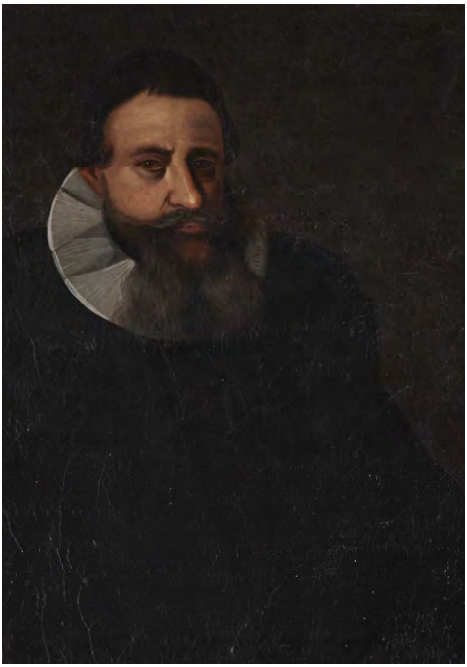
Vi får desværre ikke nærmere oplysninger om, hvordan det pinlige forhør i Rådstuen foregik, men brændejern blev ofte brugt til tyve, samt det der var værre. Retssagen var imidlertid nu flyttet til Bytinget, og her sad de samme mennesker, nemlig byens to borgmestre, byfogeden og de to repræsentanter for de skadeslidte, nemlig kirkeværgen Christen Bugge Søfrensen og fattigforstander Robbert Lorimer. De begærede nu dom over Påske Jacobsen, der havde opbrudt kirkens kiste og de fattiges blok, taget pengene og som nu var pågrebet. Påske blev forhørt om sin tilståelse i Rådstuen. Man havde indkaldt Christen Mortensen fra Espergærde, og Christen spurgte nu Påske om han nogen tid havde handlet eller købt noget af ham, hvortil Påske svarede: »nej kun jern for 6 skilling«. Påske blev spurgt, om han vidste noget om det skørt, som var stjålet fra Simon Reffs kvinde. Hvortil Påske svarede at »Lange Ellen« havde det, men det var Maren Randers datter, der stjal det. Påske holdt nu stædigt fast i, at Laurs Jensen post var med til at lave tyveriet ved kirken.
Herefter havde retten hørt nok, og der blev gjort kort proces, for »efterdi han er en kirketyv, som billigen bør højere straffes end andre almindelige tyve, blev han dømt, at hans krop bør lægges på stejle, hans hoved sættes på en stage med en galge derover«.

Sankt Olai Kirkes
regnskabsprotokol 1614

Hermed havde retten afsluttet processen med kirketyven Påske Jacobsen. Men historien stopper ikke helt her!
Dengang var det nemlig de skadelidte, der skulle betale for afstraffelsen af forbryderen, således at retten kunne ske fyldest, og dermed tyven få sin straf. Derfor findes der yderligere oplysninger i kirkens protokoller, om de udgifter, der fulgte med for at få kirketyven Påske dømt.
Først var der den bondemand, der fortalte kirkeværgen Christen Bugge Søfrensen, hvor de kunne finde tyven. Bonden modtog 4 skilling for hjælpen. En anden bonde ved navn Joen fulgte med Mads Bysvend for at fange Påske. Det lykkedes som nævnt i Slangerup, hvorfor en vognmand betaltes med 6 mark og 15 skilling for at køre til Slangerup for at hente ham. Mads Bysvend skulle have sin løn, mad og drikke i den tid, aktionen varede, og det blev ialt 5½ mark og 1 skilling.
Vel ankommen til kælderen under rådhuset, skulle Påske have en kande til at drikke af, og den leverede Henrik Kræmmer. Påske sad i kælderen i 8 dage, og kirken betalte 8 skilling om dagen for hans kost, hvilket beløb sig til to mark. De to bysvende, der passede på tyven, betaltes med 1 mark. Dertil kom 1½ potte tyskøl da han blev pint, og 3 potter tyskøl da han blev »rettet« (henrettet). Peder Svendsen leverede tre egetræer til stejler, og 4 skilling

Helsingørs bøddelsværd med mester Morten Skarpretters navn. Han døde 1658, samme år som sværdet blev taget som krigsbytte af hærfører Carl Gustav Wrangel. Det findes nu i Skoklosters rustkammer, Uppland, Sverige.

Mag. Peder Lange, sognepræst 1625-46. Skt. Olai Kirkes ældste præsteportræt. Foto: Roberto Fortuna, Nationalmuseet.

brugtes til et hjul. Stejlen skulle bygges, og hertil samlede man alle byens tømmermænd, som under arbejdet delte en tønde rostockerøl til 6 mark. Øllet blev hentet i byfogeden Niels Madsens kælder (Niels Madsen var byfoged 1611-15). Endelig var der mestermanden der »rettede« samme tyv for 9 mark og 13 skilling. Kirkens udgifter, for at retten kunne ske fyldest, og tyven blive straffet, beløb sig til 38 mark og 2 skilling.

Helsingør Rådstue
onsdag den 27. april 1614

Efter således at have gjort op med kirketyven Påske, vendte øvrigheden deres opmærksomhed på de personer, Påske havde udlagt som tyve. Den første person, der blev afhørt, var Maren Rasmusdatter. Hun bekendte, at hun havde taget Lange Ellens datter med sig på tyvetogt hen til Gorris. Her »vred de halsen sønder på 5 ænder«, og de indrømmede, at Lange Ellen vidste, at de gjorde det. Hvilket Lange Ellen dog benægtede.

Helsingør Byting
mandag den 2. maj 1614

Nu var turen kommet til at få gjort op med Jens Pyghat. Jens og hans hustru blev kaldt frem i tinget. Først forhørte man hustruen, der intet ville bekende. Dernæst kom turen til Jens Pyghat, der indrømmede, at den Maren, der sad i kælderen, vitterlig havde stjålet organistens kedel. Hun havde båret den hen til Maren Tømmermands, og hvordan hans hustru var kommet i besiddelse af kedlen, vidste han ikke. Jens hustru bekendte nu, at den nævnte Maren Tømmermands havde sat den i pant hos hende.

Jens blev spurgt om det passede, at han var blevet forvist fra byen Ålborg, hvilket han bekræftede. De sagde »at han ikke var lovligt skilt fra byen, og derfor ville de heller ikke have ham dér«.

Herefter blev »det kvindfolk Maren« forhørt, som bekendte at hun havde stjålet et skrin fra Karen Laurs Knudsen, men det fik hun dog igen sammen med noget flæsk og en tinpotte.

Maren blev nu spurgt, om hun var sammen med Påske, da han stjal hos Inger Ringkiøbings. Det indrømmede Maren, for hun sad ved Ingers dør, mens Påske var inde og stjæle, og på et tidspunkt kom vagten forbi og spurgte, hvad hun lavede der. Maren svarede ham, at hun var kommet for at købe brændevin. Senere kom Påske ud med

nogle klæder, som han bar hjem til Påskes moder, Maren Tømmermands. Det kom også frem, at Påske havde stjålet nogle kofødder og noget kallun i en sæk; noget moderen havde spist.
Endnu en sag kom frem. Det var Lisbeth Raping der havde stævnet Laurs Jensen postridder, da man havde fundet en brændevinskedel hos ham, som hun havde pantsat hos Birgitte Jens Pyghat for 5 daler. Laurs Jensen trådte frem og forklarede, at samme kedel havde han erhvervet fra Herman Tømmermand for 9 sletdaler. Herman, der også var til stede, forklarede, at kedlen var pantsat af Birgitte Jens Pyghat for 6½ rigsdaler. Atter bekendte og svor Birgitte Jens Pyghat højtideligt, at hun pantsatte kedlen hos Herman Tømmermands kvinde for 6 rigsdaler og ikke mere.
Det kan være meget svært at følge med i forklaringerne, da beskrivelserne er indforståede, der er flere med samme navn, og svarene ikke altid passer overens med hinanden.

Helsingør Byting
onsdag den 4. maj 1614

To dage senere havde byfogeden samlet borgmestrene og rådmændene, bortset fra de fraværende, som var Peder Holst, Niels Jensen og Hans Kierurt. Der blev nu dømt over Jens Pythat og hustru, »at eftersom Jens Pythat og hustru Birgitte Jensdatter, der af den tyv Påske Jacobsen, som nylig er blevet her udlagt og bepligtet at have hælet og dulgt (gemt) med ham og andre tyve, og derefter fundet udi deres brønd stjålne koster«, det var den kedel som blev stjålet fra Christen organist. Desuden har de et ondt rygte blandt menige mænd, som kender dem, og de bekender, at de er udvist af Ålborg by for deres utilbørligheds skyld. »Kunne vi ej andet kende eller befinde end forne Jens Pyghat og hustru jo er tyvs-kumpaner og medvidere, så at de derfor bør at lide for deres liv, men formedelst godtfolks forbøn, er tilladt og bevilget, at de begge må ved et sværd vorde henrettet«.

Helsingør Byting
mandag den 9. maj 1614

Endnu engang trådte Bytinget sammen med tyverierne på dagsorden. Maren Tømmermand, som af sønnen Påske Jacobsen og det kvindfolk, Maren Rasmusdatter, var udlagt for tyveri, blev nu forhørt. Hun ville dog ikke bekende noget.
Nu stod Knud Christensen drager frem og anklagede Maren Tømmermands for, at hun havde stjålet en kedel fra Jørgen Skinder, sammen med nogle skind og klæder, som de dog havde fået igen. Marens svar herpå var, at hendes søn Påske Jacobsen havde sammen med Maren Rasmusdatter stjålet det, og båret det hjem til hende.
Der var dog også en af de tilstedeværende, der gav et forsvar for den stakkels Maren Tømmermands, der havde en så uvorn søn. Det var Anne Michelsdatter Ringkøbing, hun forklarede, at hun havde fået frastjålet en hob klæder, dem skaffede Maren tilbage igen, i hvert fald de fleste af dem. De klæder, hun ikke kunne skaffe tilbage, lovede hun at betale 3 daler for, og dem betalte hendes mand Jacob Tømmermand efter nogen tid, da Maren Tømmermand ikke selv var hjemme. Maren Tømmermands forklarede at klæderne var stjålet af hendes søn Påske og Maren Rasmusdatter imod hendes vilje. Hun ville ikke have beskæmmet sin søn Påske, hvorfor hun bad Anne »for

Guds skyld tie dermed«. Hun nægtede samtidig ved sin salighed, at hendes mand Jacob Tømmermand vidste noget om deres tyveri.
Herefter slutter de mange ret forvirrende retsmøder om de mange tyverier i Helsingør med en tiltale mod Ellen Søfrensdatter som også kaldtes »Lange Ellen« eller »Den Blå Ganger«. Hun forpligtede sig under livsstraf at rømme landet med hendes datter inden tre solemærker (inden tre dage), og aldrig lade sig her mere finde.

Kvinderne arbejder og mændene driver den af!

Det kvindelige personale af almueklassen fandt man i 1830'ernes Nordsjælland næsten atid beskæftiget med at spinde eller karte på tider, hvor markarbejde eller andre huslige sysler ikke gjorde krav på dem. Langt det meste tøj blev lavet til eget brug, ikke kun til familien, men også til tjenestefolkene. Således blev kun en ringe del, eksempelvis groftvævet ufarvet uldklæde (vadmel) og lærred, bragt til købstaden for at blive solgt til de handlende.
Forstmanden Georg Friedrich Sarauw fortæller i sin bog om Frederiksborg Amt (1831) mere om de kvindelige sysler: »Enkelte Bønder have vel en Væv og holde en Vævepige, men almindeligst sendes Garnet til Vævere, hvoraf mange ere bosatte paa Landet. Vævenes Antal paa Kronborg Amtsdistrikt var efter den til Landhuusholdningsselskabet indleverte Optælling i Aaret 1822 næsten 500, og dersom disse og ligesaamange i Forhold dertil i de øvrige Dele af Amtet, vare stadigen i Gang, saa kunde unægteligt tilveiebringes mere, end Beboerne antages at kunne selv forbruge. Fruentimmernes Arbeide ved Uldens Karten og Spinden gaaer ret raskt fra Haanden, men deres Hørspinden er for Størstedeel bedrøvelig at see paa for dem, der have været i Egne, hvor Hørspinden og Lerredsfabrication ved Huusflid

Julius Exner: Ung kvinde spinder i et bondehus i Nordsjælland. Den nærmere lokalitet er desværre ikke angivet. Udateret maleri i privateje.

er ret i Gang. Totenede Rokke ere ei alene bragte hertil fra Udlandet for at fremvises som en Sjældenhed; de have i mange Aar været i Brug i Forfatterens [Sarauws] Huus.« Man kunne på disse rokke spinde noget nær det dobbelte af, hvad man spandt på de almindelige rokke, men de var endnu ikke udbredt i Nordsjælland.
Sarauw understreger i sin beskrivelse af kvindernes sysler, at mens »Fruentimmeret« stedse er beskæftiget de lange vinteraftener, »træffe vi Mandfolkene, fra

Fortsættes på bagsiden - side 20

En pudsig etiket
fra købmanden i Fredensborg

af Lars Bjørn Madsen

Når man arbejder med arkivalier, finder man i sagens natur mange spændende ting, der kan belyse vor kulturhistories mere ukendte sider. Som når man i en af protokollerne fra det nu nedlagte Wiibroes Bryggeri i Helsingør finder den her viste tegning til en etiket for »Fastelavns Øl« med proveniensen J.S. Jensen, Fredensborg. Etiketten må være tegnet lige omkring århundredskiftet 1900, men hvem er mon denne J.S. Jensen? Han figurerer ikke umiddelbart nærmere i bryggeriets arkivmateriale; ej heller i bestyrelsens forhandlingsprotokoller, der ellers ikke tøver med at nævne mange af de distributører, bryggeriet havde aftaler med i hele det tidligere Frederiksborg Amt.

Så er der ikke andet for en arkivar og kulturhistoriker end at ty til en af sine kolleger i det nærliggende lokalhistoriske arkiv i Fredensborg, nemlig Marie Amstrup Møl-

Købmandsgården i Fredensborg er her fotograferet få år inden J.S. Jensen overtog den. Forretningen synes at have haft nære relationer til Helsingør. I hvert fald krones indgangen til butikken af et skilt, der fortæller at det er en filial af Bodelsen & Vejby-Nielsen i Helsingør. Fotografi: Fredensborg lokalhistoriske Arkiv.

Denne annonce i Avertissementstidende den 1. november 1902 fortæller, at J.S. Jensen havde forhandling af flere Helsingør-produkter. Annoncen for Wiibroes øl kunne godt være en del af Jensens annonce, da bryggeriets navn er stavet forkert, nemlig med kun et i, og det ville jo aldrig være sket, hvis det var bryggeriets egen annonce - altså med mindre det har været sætternissen, der har været på spil. Julen nærmede sig jo! Fredensborg lokalhistoriske Arkiv.

ber, Eftmd. Kl. 2, i Asminderød Kro.

J. S. Jensens
Kolonialforretning
er Eneforhandler i
Fredensborg
af
Simon Unna & Co.s
Vine.

Wibroe Øl
er
den lokale Drik.

En brugt, men god Kørepels er billig til Salg hos Snedkermester Chr. Olsen, Fredensborg.

ler. Hun kan fortælle, at der med største sandsynlighed er tale om købmand Jens Søren Jensen, som havde sin butik i Jernbanegade 3, »Den gamle Købmandsgård«, dér hvor Fredensborg Center i dag ligger. »Is-Jensen«, som han blev kaldt, overtog købmandsgården i december 1895 ved offentlig auktion, men han nåede kun at have den en kort årrække, da han døde i august 1902. Året efter solgte hans enke, Caroline Marie, forretningen til Holger Jensen.

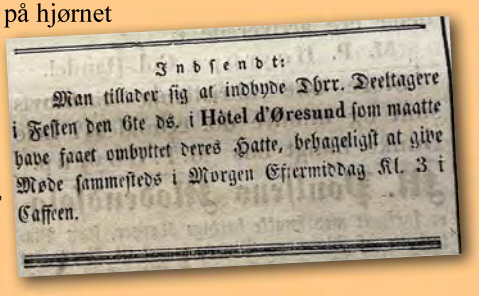
Såvidt, så godt. Men hvorfor den omtalte etiket? Her må vi nok blive svar skyldig. Vi ved, at Wiibroes Bryggeri også havde distributører og kunder i Fredensborg, og helt klart har Jens Søren Jensen været en af dem. Og måske en af de helt gode kunder, siden han synes at være blevet betænkt med en etiket, eller i hvert fald et tegnet forslag til en sådan.

Her er det, at vi må ty til læserne af dette blad, for måske finder vi én, der har forklaringen.

Hvem har mon taget min hat?

En annonce fra 1853 (man finder pudsige ting, når man bladder i datidens aviser) meddeler, at nogle herrer fejlagtigt har taget den forkerte hat på ved festen i Helsingørs ærværdige Hotel d'Øresund på hjørnet af Stengade og Bjergegade. Om de berørte herrer har set annoncen og klaret problemet, må vi da tro.

Indsendt:

Man tillader sig at indbyde Dhrr. Deeltagere i Festen den 6te ds. i Hôtel d'Øresund som maatte have faaet ombyttet deres Hatte, behageligst at give Møde sammesteds i Morgen Eftermiddag Kl. 3 i Caffeen.

Nordsjælland Rundt

Da man kørte øl i Wiibroe Amt

På det for længst lukkede Wiibroes Bryggeri i Helsingør kaldte man i 1970-80'erne det ligeledes hedengangne Frederiksborg Amt for »Wiibroe Amt«. Det var bestemt ikke uden grund, da Wiibroes produkter blev solgt over hele amtet, og man havde derfor depoter udvalgte steder, hvortil man leverede øllet. En protokol fra tiden omkring 1900 i bryggeriets arkiv, der er bevaret i Museerne Helsingørs byhistoriske arkiv, er forsynet med en lang række mere eller mindre løse noter vedrørende bryggeriets drift, og her finder man nogle herlige oplysninger om bryggeriets distribution af øl.

Dengang foregik transporten selvsagt med hestevogn, og man kan læse, at der i årene 1900-1901 krævedes to heste og en kusk for transport af hvidtøl og lagerøl til Fredensborg. Til Esrum krævede transporten 3 heste til hvidtøl og 2 til lagerøl, men man kan ikke finde en nærmere beskrivelse af transporterne, for det sagde jo sig selv - dengang! Til gengæld kan man se, at distibutionen af hvidtøl nævnte år til de forskellige steder i Nordsjælland var en overraskende dyr fornøjelse, nemlig ialt 18.415 kroner og 79 øre. Men ikke nok med denne store udgift, for også distributionen af lagerøllet krævede yderligere et solidt indgreb i kassebeholdningen, nemlig 9.573 kroner og 29 øre, alt iberegnet. Så skal man naturligvis se på indtægterne på de to ølsorter, og disse var 182.850 kroner for lagerøl og 59.647 kroner for de forskellige typer hvidtøl, bryggeriet producerede. Så helt galt var det da ikke!

Man kan også læse, til hvilke steder sommerturene, hvor man normalt distribuerede 8 læs pr. tur, gik:

»**Mandag:** Ad Græsted, efter hvilken By Handlen begyndte. Alme, Højelt, Blidstrup Brugsforening (ikke Byen), Købmanden i Kolstrup vil handle, men Fuskhandel!, og samme Vej tilbage (ofte går den tredie Hest andre Veje).
Tirsdag: Skovhusene, Maarum, Kagerup, Eilstrup og hjem.
Onsdag: Samme Tur, til Savværket [i Kagerup].
Torsdag: Esbønderup, Saltrup, Græsted, Dønnevælde, Neilinge, Helsinge, Nellerød og hjem.
Fredag: Villingerød, Villingebæk, Hulerød og hjem.
Lørdag: Gilleleje gjennem Søborg, Fjellenstrup.
Hver anden Søndag til Ostrup [formentlig Ostruphus i Gribskov] langs Søen hjem.«

Man kan også læse nærmere om de enkelte aftagere i byerne, og det kunne måske have interesse som en lidt utraditionel kilde:
Alme: mølleren, skomageren, købmand Chr. Hansen, Niels Nielsens gård, smeden.
Højelt: Købmand Jens Samuelsen, skrædderen og en do. Jens Knudsen.
Blistrup: Brugsforeningen.
Skovhusene: Stenhugger P. Hansen, Jacob Larsen, Anton Nielsen, Chr. Christensen, tømrermester Egelund, murer Sørensen, Skovfoged

Brüel, Gaasehuset i Nyhegn (Gribskov).
Maarum: Galberg, købmand Laur. Sørensen, hjulmand Andersen, Ørbækhuset, Bethania, gårdejer Hans Sørensen, Smeden i Eilstrup, Hans Nielsen, Duemosegaard.
Kagerup: tækker P. Larsen, gårdejer Sylvest Blomberg, Brugsforeningen, smeden, skomager Hansen »og manden ved siden af, Ole Jensen vejmand«, Johan Hansen, gårdejer Søren Jørgensen, skovfoged og hele savværket, Jens Olsen.
Esbønderup: gårdejer Gotfred Olsen.
Saltrup: Fisker Jens Petersen, smed Rasmussen, gårdejer Dennis Svendsen, Karl Larsen.
Græsted: gårdejer. P. Olsen, bagersvend Schrøder, møllersvend på andelsbageriet, garver Buch, skomager J. Olsen, købmand Aarup, slagter P. Jensen.
Dønnevælde: købmand Hans Hansen, stenhugger Lars Olsen, parcellist Rasmus Hansen, Jan Madsen Slettelt, Sparekassegaarden.
Nejlinge: Købmand J. Andersen, sadelmageren, fragtmand J. Hansen.
Helsinge: Købmand Hansen, vejassistent Møller, Vilhelm Kaa.
Nellerød: Hans Hansen Møllebækgaard, parcellist Niels Larsen, »og to som bestiller øllet hos ham«.
Villingerød: arbejdsmand Martin Hansen (overstreget), gårdejer Laur. Larsens enke, gårdejer Carl Olsen, smed Lars Jensen, Jens Rasmussen, Hans Rasmussen, Anton Petersen Thorshøj, parcellist Svend Johansen, gårdejer P. Petersen, parcellist Hans Nielsen, parcellist Niels Rasmussen.
Villingebæk: Rasmus Nielsen, Dronningmølle, P. Rasmussen, Hulerød.
Gilleleje: barber Leonhard Jacobsen, brugsforeningen, Chr. Petersen, Karl Jørgensen, foreningsbygningen. I parantes er bemærket, at Tvedes bryggeri i Helsingør leverer alt hvidtøl hertil.
Søborg og Fjellenstrup: Chr. Rasmussen, købmand Sørensen, arbejdsmand Rasmus Jørgensen, Søborggaard, arbejdsmand Anders Hansen, Paarup Station, smeden Niels Jørgensen og købmand Niels Nielsen.

Juleøl

Og nu vi er ved øllet, som så mange af os værdsætter, vil det være aktuelt i dette julenummer at fortælle lidt om juleøllet. Dette øl skulle naturligvis være bedre end andet

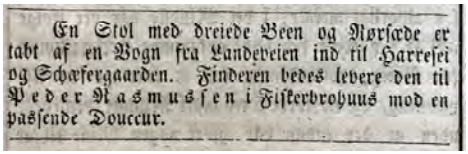

Foto: Kobstadsmuseet den gamle By, Aarhus.

øl. Når dagene begyndte at blive korte, grå og triste, fik husmoderen på bøndergårdene i det, som vi kalder gamle dage - tiden omkring midten af det 19. århundrede og fremefter - travlt. Blandt alle de sysler, som skulle overstås og overstås godt, var også brygningen af juleøllet. Julebrygningen var ikke den største brygning på gården. Det var derimod den brygning, som foregik i marts måned, men den var alligevel meget vigtig. Dels fordi man ofte fik gæster i juletiden, og dels fordi man i det hele taget ville gøre alt så festligt som vel muligt i den tid, hvor man fejrede årets største højtid. I hjemmet var ølbrygningen nærmest kvindesyssel, og var det helt op i 1950'erne, selvom mandfolkene sommetider hjalp lidt til, om ikke andet så med at bære de mange spande vand ind i gruekedlen. På store gårde kunne man brygge op til en snes tønder godt gemmeøl, og juleøllet måtte der heller ikke være for lidt af. Det skulle være særdeles godt og fedt. Der skulle være tilstrækkelig med malt og humle, for man måtte ikke anvende porse eller andet. Var vandet på ens gård ikke så godt, hentede man det andetsteds fra. Måske fra åen eller kæret. Det skulle være blødt vand, for at øllet kunne gære på rette måde. Vandet, som blev kogt, måtte ikke kaldes for vand, for så blev øllet ikke godt. I stedet kaldte man det for »lov«, og med dette gamle ord, der i den forbindelse selvsagt ingen retlig betydning havde, mentes, at når det kogte vand var afkølet, hældte man mal-

tet i, for at det kunne blive blødgjort. Og så kogte man igen, mens der stod en sød duft ud fra bryggerset. Efter endt kogning blev humlen, som mestendels var fra de fynske humlehaver tilsat. Og så kogte det hele lidt igen. Endelig var den fede drik færdig, så børnene kunne få et krus varmt øl. Og var det vellykket, var såvel bryggerpige som husmor stolt. ***LBM***

En stol med drejede ben tabt på landevejen

I november 1853 kan man i en avisannonce se, at landmanden Peder Rasmussen i det forlængst nedrevne Fiskerbrohus ved Esrum Sø har tabt en stol på den vejstrækning, der i dag er Harreshøjvej og Esrumvej. Avisen meddeler desværre intet om, hvorvidt stolen blev bragt tilbage til Fiskerbrohus, men annoncen kan i det mindste give os anledning til at fortælle kort om Fiskerbrohus ved Fiskerbroen over Esrum Aa. Huset, eller rettere gården, er nederst på denne side vist på en akvarel fra 1840 udført af industrihistorikeren Ole Jørgen Rawert. Vi ser det firelængede Fiskerbrohus helt til venstre, mens det fine stråtækte hus til højre med splitflaget rejst er »Sølyst«, Esrum Kanals bolig for pramføreren. Fiskerbrohus, der på kortudsnittet

En Stol med dreiede Been og Nørsæde er tabt af en Vogn fra Landeveien ind til Harresøi og Schæfergaarden. Finderen bedes levere den til Peder Rasmussen i Fiskerbrohuus mod en passende Douceur.

(1810) herunder er vist som en firelænget gård, hvilket også bekræftes af en anden af Rawerts akvareller, er blevet nedrevet i tiden mellem 1857 og 1881, og i dag er Sølyst (fotografiet herunder) en idyllisk beliggende ejendom med pæn afstand til de nærmeste naboer. ***LBM***

En imponerende landsindsamling
for seks Gillelejefiskere

af Carl Nees† og Lars Bjørn Madsen (red.)

Den 26. Januar 1823 skete der i Gilleleje en Begivenhed, som bragte Sorg og Uro ind i mange Hjem, en Begivenhed, hvis dramatiske Enkeltheder var saa usædvanlige, at den i lange Tider efter blev et staaende Samtaleemne og endnu den Dag i Dag huskes af de ældste i Byen som mundtlig Overlevering fra deres Forældre. Vinteren 1823 var en Isvinter af den gode gamle Slags. Sneen laa alenhøjt i Skovene, og paa Havet drev Isen omkring. Det kneb for Fiskerne at bjerge Føden paa »de blaa Marker«. Den nævnte Dag sejlede en Del Baade fra Gilleleje ud for at drage Garn, og for de flestes vedkommende lykkedes det ogsaa at faa draget dem og komme tilbage til Lejet, som den Gang endnu ikke havde faaet en Havn. Men én Baad lykkedes det ikke at slippe ud af Ismasserne. Den stærke vestlige Storm bevirkede, at Isen skruede op omkring Baaden, og for at gøre Stillingen endnu værre, lagde samtidig en stærk Rimtaage sig over Havet og skjulte Land og Hav for de i Isens Vold værende Fiskere.

I Baaden befandt sig Fiskerne Christian Carlsen, Hans Carlsen, Lars Mogensen, Lars Rasmussen og 3-4 Fiskere til, hvis Navne dog ikke mere erindres. Baaden blev altsaa med Strømmen drevet i vestlig Retning, og i samfulde otte Dage og Nætter vedvarede denne skrækkelige Sejlads; i otte Dage og Nætter laa Taagen tæt over Havet, og i hele dennne Tid maatte Fiskerne døje Kulde og Tørst og kummerligt ernære sig af de raa Fisk og Muslinger, som fandtes i Baaden. For at holde Varmen, sad Fiskerne tæt sammen med Ryggen mod hverandre.

Den syvende Dag var Stillingen blevet saa uholdbar, at Fiskerne besluttede at forsøge en Vandring ind over Isen for at naa Land; men Isen var paa flere Steder i Drift, og de maatte vende tilbage til Baaden. Denne Vandring var nær blevet deres sidste, idet der var Vaager i Isen, og for at undgaa disse, maatte de

gøre Omveje. Kristian Carlsen styrtede i en Vaage; men hans Kammerater fik ham halet op. Dødtræt og udmattet af de haarde Strabadser bad den stakkels Mand sine Fæller om at lade ham blive i Vaagen for at faa Ende paa de forfærdelige Lidelser. De halede ham dog op, og sammen vendte de ulykkelige Folk i en elendig Forfatning tilbage til Baaden, hvor de tilbragte en skrækkelig Nat.

Den anden Februar begyndte Isen igen at skrue stærkt, og i Løbet af Formiddagen knustes Baaden af Ismasserne. Nu var der kun én Udvej tilbage: at forsøge at naa Land over Isen, inden Natten faldt paa, og atter slæbte den lille Skare sig henover de endeløse Ismasser indhyllede i Taagen. Men nu var ogsaa Lidelsens Bæger tømt til Bunden, og Frelsen nærmede sig. Paa een Gang hørte Fiskerne Haner gale og Hunde gø inde paa Land, og oplivede deraf fremskyndede de Vandringen og naaede ogsaa kort efter i Land. Tæt ved Stranden laa et lille Skovløberhus, hvortil Fiskerne styrede deres Skridt. I Huset var Børnene alene hjemme; men de fik snart hentet Forældrene, og efter en kort Forklaring blev Mad og Drikke sat frem, og Fiskerne blev iført varme Klæder. Fiskerne var kommet i Land ved Norsminde, tre Mil fra Aarhus.

Nogle Dage efter blev Fiskerne kørt til Sygehuset i Aarhus, hvor den 22-aarige Lars Mogensen kort efter døde som Følge af Forfrysninger. Efter at være kommet nogenlunde til Hægterne igen, sejlede Fiskerne til Gilleleje, hvor man naturligvis havde opgivet alt Haab. Efterretningen om deres vidunderlige Frelse naaede først til Gilleleje en Maaned efter deres Ankomst til Norsminde, og da denne Efterretning spredtes omkring paa Sjælland, foranstaltede Det kongelige Teater en Aften til Fordel for Fiskerne, ved hvilken Lejlighed en af Fiskerne, Lars Rasmussen, præsenteredes paa Scenen iført fuld Sømandsdragt.

De forfærdelige Dage og Nætter i det isfyldte Kattegat fik slemme legemlige Følger for de fleste af Deltagerne. Som nævnt døde Lars Mogensen, og Hans Carlsen mistede Tæerne, som der var gaaet Koldbrand i. Christian Carlsen fik en Skade paa det ene Øje, hvorved det blev berøvet Synsevnen.

Over 110 Aar er svundet i Tidens Hav, siden det her anførte skete. Om der findes skriftlige Optegnelser herom vides ikke, men hvad der lever i Folkemunde, kan ikke dø, og af en gammel, nu afdød Fiskers Mund har jeg Beretningen, suppleret med, hvad jeg fra anden Side har kunnet faa oplyst.

Artiklen, skrevet af Carl Nees, der var købmand i Gilleleje og kasserer i foreningen, blev første gang publiceret i Gilleleje og Omegns Museumsforenings første årbog 1933. I forbindelse med genudgivelsen af artiklen i dette nummer af FAHS, har vi gennemgået nogle af de samtidige aviser for at se, hvad man skrev om denne begivenhed, der hurtigt blev landskendt.

I *Aalborg stifts Kongelig allene privilegerede Jydske Efterretninger, den 27. marts 1823* kunne man således læse følgende: »De forliste Fiskere fra Gilleleje, som ligge her paa Sygehuset, kunne deres Familie nu vente snart igien at favne, thi paa den Ene nær, som døde, ere de Alle uden Livsfare. En af dem ere allerede reist hjem, Fire ere oven Senge, men have mistet

en deel Taa- og Fingerender; den Femte har mistet alle sine Tæer og Fingre. Hjemvee er nu deres største Sorg, thi velgjørende Mennesker have afhjulpet den sørgelige Fremtid, de saae imøde.« Og netop velgørenheden mod fiskerne var så markant, at man næppe tidligere havde oplevet noget lignende. Således kunne Ribe-avisen, *»Kongelig allernaadigst privilegerte Riber Stifts Adresse-Avis«* citere en artikel fra hovedstaden den 12. marts: »De ulykkelige forliiste Fiskere fra Gilleleje kunne nu med Sandhed kaldes de velhavende Fiskere. Kun den ene af dem er død. De øvrige sex vilde hver især erholde omtrent 500 Rbdlr. eller mere. Thi henimod 3000 Rbdlr. skulle allerede fra forskiellige Steder være indsamlede. Dagens Redacteur, Etatsraad Thaarup har allerede bekiendtgiort henimod 280 Rbdlr., der til ham ere indkomne. 300 Rbdlr. ere ligeledes indkomne ved en Forestilling, som det dramatiske Selskab i Helsingøer gav til Bedste for disse Fiskere. [det var forestillingen »Niels Ebbesen«, afholdt den 26. marts 1823 til fordel for fiskerne]. Ved en Concert, givet til Fordeel for Bombebøssen her i Staden, bleve af Directionen afstaaede lidt over 200 Rbdlr., der vare indkomne for Texterne til de Sange, der bleve

af nogle i Nærheden placerede Kanoner.

Aarhuus, 7 Febr. Syv næsten ihjelfrosne Søemænd kom i Tirsdags hertil Byen, og lagdes ind paa Amtets Sygehuus. De vare Fiskere fra Gilleleie, hvorfra de og 7 andre Baade vare gangen ud den 26de Januari om Morgenen, men drevne bort med Isen, indtil de den 2den Febr., efter at have lidt ubeskriveligt meget af Kulde og Hunger, frelste Livet ved Nordsminde. I 2 Dage og 3 Nætter laae de indfrosne i Isen $\frac{3}{4}$ Miil fra Grenaae. Her prøvede de flere Gange paa at forlade Baaden og over Isskyllerne at søge Land, men

afsiungne, og disse Penge ere bestemte til at anskaffe en nye Baad for. Det Øvrige er indsamlet af Hr. Pastor Kierulff i Gilleleie og Hørkræmmer Aarestrup her i Staden (hos Aarestrup skal være indkommet henimod 2000 Rbdlr.), og i næstkommende Uge giver vor første Violinspiller Hofviolon Friderik Vexschall en stor Instrumental- og Vokal-Concert til Bedste for disse Familier. Da han saa ofte i flere offentlige Blade er bleven opfordret til at give en offentlig Concert endnu, er det ingen Tvivl underkastet, at denne vil blive overordentlig besøgt.«

Og sandelig om ikke »*Lollands Falsters Stifts Kongelig privilegerede Adresse-Contoirs Efterretninger*« den 25. marts 1823 kunne meddele, at »Hs. Majestæt Kongen med høje Herskaber have allernaadigst skjænket de ulykkelige Fiskere af Gilleleje 250 Rigsbankdaler og Hs. H. Prinds Christian 50 Rbd.«

Ingen tvivl om, at Gillelejes brave fiskere, trods de alvorlige skader, isvinterens forskrækkelige hændelse havde efterladt dem med, kunne glæde sig over en helt usædvanlig velgørenhed fra hele landet.

Lidt om Havarthigaard i Øverød

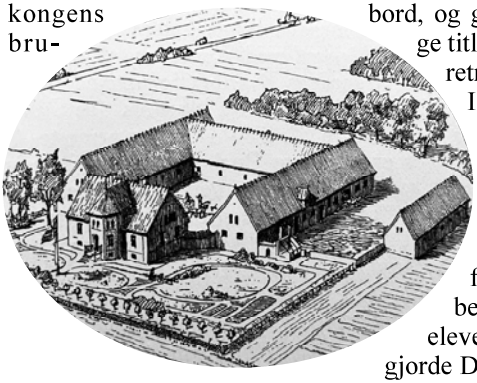
af Kirsten Sommer

Den unge gårdmandskone Hanne Nielsen (fotografiet t.h.) var i 1848 blevet gift med Hans Nielsen på Havarthigaard i Øverød. Hun fik efter 5 år den gode idé at købe mælken af sin mand, og gik selv i gang med at kærne smør og lave ost. Hun mente selv, at de kunne få mere ud af det ved at gøre det på den måde. Hun var en kvinde udover det vanlige og det viste sig snart.

Da hun havde lært alt det, hun kunne i Danmark, rejste hun rundt i Europa og kiggede på osteproduktioner, det lyder måske ikke vildt, men for 150 år siden var det noget af en præstation for en nordsjællandsk bondekone at rejse til Italien, Frankrig, England, Belgien, Tyskland og mange andre steder. Men Hanne Nielsens energi overvandt alle vanskeligheder; hun kunne ikke så meget sprog, men hun så og lærte på sin færd rundt. Ved at følge produktionen tæt, fik hun således allerede i 1865 en præmie for en cheddarost, hun havde lavet til den store udstilling i Paris.

Hun lavede også myseost, og ifølge sagkyndige, lige så godt som hjemlandet selv kunne. Men hun ville lave sin egen ost og den blev en mellemting mellem den danske sødmælksost og den engelske cheddarost. Den blev så fremragende, at den tilmed fandt frem til kongens bord, og gårdmandskonen fra Havarthigaard fik lov at bruge titlen Kgl. Hofleverandinde. Hun oprettede en forretning i Industribygningen i København.

I disse år inden andelsbevægelsen og andelsmejerierne, blev Hanne Nielsen Mejeri-pioner og kom til at præge den danske videre mejeriproduktion.

Hanne Nielsen tog ud og holdt foredrag og blev en kendt kvinde. Hun var således den første danske kvinde, der fik Landbrugsselskabets store sølvbæger. Hun uddannede utallige elever på Havarthigaard i ostefremstilling og hun gjorde Danmark kendt med havartiosten.

Havarthigaard ses her på et ældre stik. Navnet, der er af nyere oprindelse, grunder sig ifølge Eiler Nystrøm, der i 1938 skrev bogen »Fra Nordsjællands Øresundskyst«, på en falsk etymologi. I ældre tid antog man nemlig, at Haverthi eller Avorthæ var det gamle navn for Øverød, men dette er urigtigt. Avorthæøvre og -ydre er de ældste betegnelser for Rød- og Hvidovre, der senere kaldtes Ovre-øvre og Nedre-ovre, og først i det 17. århundrede fik de nuværende navne. Øverød har derimod altid heddet som nu, om end stavemåden har varieret i ny og næ. T.h. gården i dag. Foto: Kirsten Sommer.

Fortsat fra side 10

Husbonden til Tjenestedrengen, denne hele Tid igjennem ikkun to Gange sysselsatte: at spise deres Midaftensmad, naar de komme ind, og snart derpaa Nadveren, for jo før jo hellere at komme til at strække sig paa Bænken. Er der Nogen imellem dem, som ei kan holde det ud saaledes hele Aftenen, gribes vel også til Kortene, eller man gjør en Afstikker til et privilegeret eller uprivilegeret Skjænkested, om et saadant skulde have vidst at skuffe det Offentliges Aarvaagenhed. Fiskerbyerne gjøre heri en Undtagelse, thi Fiskerne her have ofte om Aftenen endeel med deres Redskaber at bestille. Ligesaa Professionisterne, Vævere, Skrædere, Skomagere og stundom ogsaa Smedene; ei mindre Kurvefletterne og Træskomagerne, hvilke heller ikke helligholde alle Aftener med Lediggang. Paafaldende er det især i Amtets Skovegne, at Bonden ikke om Aftenen ophugger endeel Træ og færfærdiger eet og andet Værktøi, som skal bruges om Sommeren. For det meste bliver Hjulmanden hentet til alt deslige og gjør een og Anden ogsaa et Stykke selv, skeer det om Dagen.

Huggehuset, istedetfor at det burde være i Vaaningshuset og indrettet til, om Aftenen deri at kunne arbeide, findes sædvanligst i Udhusene, og hverken Lys eller Varme kan anbringes deri. Ikke engang en Rem, som gaaer itu ved et Seletøi, sammensyer Tjenestekarlen i Almindelighed. Hvor Husbonden ikke gjør det selv, bringes det langt hellere til Sadelmageren eller til Skomageren, end om Aftenen at spilde et Øiebliks Søvn eller Kortspil dermed; og sine Træsko kjøber man, eller sender et stykke Træ til Træskomagere, af hvilke man derfor seer en ei ubetydelig Deel at ernære sig, især i dette Amts Skovegne.«

Lars Bjørn Madsen

Tegningen til venstre, udført af Marinus Rørbye i 1848, viser en ung pige i en bondestue i færd med at karte uld. Statens Museum for Kunst.
Kvinderne var i vinterhalvåret ofte beskæftiget med at hente pindebrænde i skoven. Maleriet herover viser en bondekone, der bærer et bundt pindebrænde i Sørup Hegn. Bønderne kunne mod betaling hente brænde i kronens skove. Udsnit af maleri af Peder Mønsted 1932. Privateje.